

Kecskés Tímea

A nők mint öngyilkos merénylők

Ma már közhelynek számít az öngyilkos merényletekről mint a terrorizmus egyik napjainkban legelterjedtebb eszközéről, illetve módjáról beszélni. Alig telik el úgy nap, hogy a híradások ne számolnának be a világ valamely – főleg iszlám – országában ilyen terrorista akcióról. Az öngyilkos merényletek a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveinek fordulóján váltak a modern terrorizmus bevett eszközévé, de a szakértőkben csak 2001. szeptember 11. után vált általánossá az a meggyőződés, hogy szükség van céljaiknak, motivációiknak mélyebb, összetettebb vizsgálatára és értelmezésére. Ennek részeként vizsgálataik kiterjednek a kevésbé ismert női terrorizmusra, illetve ennek történelmi, társadalmi és vallási aspektusaira is.

Az öngyilkos merénylők – történelmi kitekintés

Bár az öngyilkos merénylet alighanem a mai terrorizmus egyik legsokkolóbb jelensége, mégsem a modern kor találmánya. Politikai erőszakot megjelenítő egyéni merénylők és orgyilkosok a történelem folyamán gyakran felbukkantak, miként olyan különböző vallási-messianisztikus vagy nacionalista indíttatású mozgalmak és szekták is, melyek céljaik megvalósítása érdekében gyakran nyúltak ehhez az eszközhöz. A terrorizmusról szóló írások az ókori zelóták, a kereszties háborúk korának asszaszinjai vagy a 19. századi anarchisták történetével, illetve cselekedeteivel példázák, hogy az önfeláldozás, az öngyilkos merénylet valamilyen formában mindvégig jelen volt történelmünk során. Bár az öngyilkos merénylet taktikájára gyakran hozzák fel példának a II. Sándor cár ellen 1881. március 13-án elkövetett merényletet, amelyben a *Narodnaja Volja* (Népakarat) nevű szervezethez tartozó elkövető is meg-

halt, a klasszikus 19. századi és 20. század eleji anarchista mozgalom terrorista eszköztárára ez nem volt jellemző.

Az öngyilkos merénylők megnevezésére eltérő fogalmakat ismerünk. Ezek közül az egyik legismertebb az arab *fedajín* – az „azok, akik készek feláldozni magukat” jelentésű – kifejezés. Ilyennek tekinthetjük már Haszan-i Szabah próféta asszaszinjait, a szakirodalom ezzel az elnevezéssel illeti az 1940-es években az angol megszállás ellen harcoló egyiptomi, illetve az iráni sah, Reza Pahlavi rendszere ellen harcoló fegyveresek egyes csoportjait is. Az ötvenes évek közepén Nasszer egyiptomi elnök is képeztetett ki fedajínokat, hogy Jordániából beszivárogva izraeli területen terrorakciókkal kényszerítsék ki az izraeli vezetés válaszcsepását, vagyis a tűzszünet megsértését. 1995 elején Szaddám Huszein iraki diktátor is létrehozott egy félkatonai fedajín szervezetet, melynek tagjait az általános gerillatevékenységen túl az öngyilkos merényletekre is felkészítették. „Szaddám mártírjainak” vezetése fiainak,

A 11. századi kereszties háborúk korában Haszan-i Szabah próféta megalapította az **asszaszin** nevű szektát, amely rettegésben tartotta az iszlám, de elsősorban Szabah próféta ellenségeit. E fanatikus síita hívők a hitetlenek elleni harcban kegyetlen gyilkosságok elkövetésére vállalkoztak, merényleteiket ópium- és hasiskábulatban követték el. Némelyek szerint maga az asszaszin szó innen is ered, az arab hasisin szó ugyanis hasisfogyasztót jelent. Hitük alapja az volt, hogy önfeláldozásukkal és mártíromságukkal bebocsátást nyernek a Paradicsomba. Haszan-i Szabah a Kaszpi-tengertől délre fekvő Alborz-hegységben található Alamut várában kezdte meg az asszaszinok toborzását és kiképzését. Kábítószere-adagolással rávette a hegylakókat, hogy akár saját haláluk árán is vállalkozzanak az orgyilkosságokra. Míg kiképzésük a legnagyobb titokban folyt, az orgyilkosságot – a társadalomra gyakorolt sokkoló hatás kiváltása érdekében – minél szélesebb közönség előtt kellett elkövetniük. A szekta tevékenysége kiterjedt Irán, Szíria és Irak területeire is. Célpontjaikat nem a köznapi emberekből, hanem az olyan fontosabb politikai személyiségek és katonák közül választották ki, akik a szekta vezetőinek személyes ellenfelei voltak. Asszaszinok ölték meg többek között Nizar al-Mulk vezírt Bagdadban 1092-ben, Abu Szaad al-Haravi damaszkuszi kádit 1099-ben, Aleppo kádját, Ibn al-Khaszabot 1123-ban. Bár abászida kalifák hosszú időn keresztül próbálták felszámolni, az asszaszin szekta csak a 13. században, a mongol hódítással szűnt meg.

előbb Udajnak, majd Kuszajnak a feladata volt, s békeidőben velük végeztették el a legpiszkosabb rendőrakciókat és politikai gyilkosságokat. A 2003-as öbőlháborúban az egyik fontos feladatuk annak megakadályozása volt, hogy az iraki reguláris hadsereg tagjai feladják a harcot a szövetségeseik ellen. Ennek az öngyilkos merényleteket is felvállaló csoportnak kialakult egy női tagozata is, melynek tagjai ezzel kaptak lehetőséget arra, hogy kifejezzék elkötelezettségüket a rendszer iránt.

Női merénylők és női terroristák – történelmi kitekintés

A történelem alighanem leghíresebb merénylőnője a francia forradalom idején Jean-Paul Marat-t meggyilkoló Charlotte Corday. Maga a terrorizmus kifejezés is ebben a korban született. Marat a jakobinus párt tagjaként igen jelentős szerepet játszott a jakobinus diktatúra és terror előkészítésében, illetve kialakításában, s nem mellékesen az 1792. szeptemberi vérmezei mészárlás is az ő nevéhez köthető. Mivel Charlotte Corday a 19. századtól a hazájá-

A **zelóták** időszámításunk kezdetén, Augustus császár korában jelentek meg. A mesianisztikus jövendölések szerint Isten uralma akkor jöhet el, ha egymást követően négy nagy birodalom (a babiloni, a perzsa, a görög és a római) uralkodik Izraelen. Ebből az utolsó királyság lesz – állították a jövendölések –, amely kivívja a zsidók ellenállását. Mivel a Római Birodalom Augustus uralomra lépésével császárság lett, a zelóták, a kor radikális és fanatikus nacionalistái – mint Isten akaratának követői – elérkezettnek látták az időt, hogy megszabaduljanak Isten-ellenes uruktól. A zelóta mozgalom megalapítója Galileai Júda rabbi volt i. sz. 6 körül, aki – Josephus Flavius szerint – a rómaiakkal szembeni lázadásra és felkelésre buzdította népét, mondván, hogy harcuk eredményeként visszaállíthatják Izrael királyságát és ősi (Salamon kori) hatalmát. Bár megmozdulásaikat sorra leverték, a zelóták – akiket időnként szikáriusoknak is neveznek, mert tört hordtak maguknál, amelyekkel rómaiakat és kollaboráns zsidókat gyilkoltak meg – egyre radikálisabban léptek fel. Galileai Júda halála után kisebb csoportokra szakadva kezdeményeztek terrorista akciókat és felkeléseket, míg végül i. sz. 66-ban átfogó, vallási indíttatású háborút robbantottak ki Róma ellen. A hatalmas erővel felvonuló birodalmi légiók azonban i. sz. 70-ben elpusztították Jeruzsálemet, a zsidó népet pedig majdnem kétezer évig tartó szétszóratásba kényszerítették.

ért életét adó nőként él a köztudatban, személye jó hivatkozási pont és egyfajta ideológiai minta is lett. A francia forradalom óta számos terrorista nő vált világszerte ismertté, illetve szimbolikus figurává: az orosz narodnyikokhoz tartozó Szofja Perovszkaja és Vera Zaszulics, a Lenint megsebesítő Fanni Kaplan vagy napjainkban Leila Khaled.

Az 1960-as években kialakuló modern terrorizmus baloldali, neomarxista terrorcsoportjai bizonyos értelemben „egyenjogúsították” a nőket: Gudrun Ensslint, Ulrike Meinhofot és Irmgard Möllert ott találhatjuk a német Vörös Hadsereg Frakció (RAF), Margherita Cagolt az olasz Vörös Brigádok (Brigate Rosse), Fusako Shigenobut pedig a Japán Vörös Hadsereg (JRA) alapítói között. A nők ekkor már nem csupán megszervezői és elkövetői a merényleteknek, de – mint Ulrike Meinhof esetében – olykor fő ideológussá is válhattak. E csoportok merényleteinek célpontjai és áldozatai már nem csupán politikai és katonai vezetők vagy a nagytőke képviselői voltak, hanem – mint azt a JRA három tagjának az 1972. május 30-án a lodi repülőtér várótermében rendezett vérfürdője is bizonyítja (25 halott, több mint 60 sebesült) – gyakran ártatlan civil személyek is.

Az 1960-as és 1970-es években az iszlám társadalmak tradicionalizmusa megengedhetetlennek tartotta a nők részvételét a fegyveres konfliktusokban. A nyolcvanas évek elejétől azonban mindez gyökeresen megváltozott: egyre erősebbé vált az a szemlélet, hogy a nők mártíromsága a férfiakénál jóval nagyobb közvélemény-befolyásoló és nyomásgyakorló tényező. Napjainkban pedig egyre több iszlám ország terrorista szervezete alkalmaz nőket ilyen feladatokra, illetve használja ki a velük kapcsolatos sztereotípiákat, hogy ezzel is legitimálja az öngyilkos merényleteket.

A **narodnyikizmus** 19. század hatvanas éveiben alakult ki a cári Oroszországban, s vált az egyik jelentős forradalmi irányzattá. A narodnyikok, a „nép közé járók” – a marxizmus-sal szemben – nem a munkásosztályt, hanem az orosz faluközösséget (az obscsinát) és az orosz parasztságot tartották a forradalom legfőbb erejének. Az agrárszocialista narodnyikok elsősorban olyan értelmiségiek voltak, akik a parasztság tanítását és a forradalmi változásokra való felkészítését tekintették legfőbb feladatuknak. Ideológiájukban – melyre Mihail Bakunyin és Pjotr Lavrov nézetei gyakorolták a legnagyobb hatást – az anarchizmus és liberalizmus elemeit egyaránt fellelhetjük. A narodnyikok hozták létre 1861-ben a *Zemlja i Volja* (Föld és Szabadság) nevű titkos forradalmi szervezetet. A mozgalom egyik jelképes alakjává vált Vera Zaszulics, aki 1878 januárjában merényletet kísérelt meg Fjodor Trepov szentpétervári rendőrfőkapitány ellen. 1879-ben a szervezet két részre szakadt: a *Csornij Peregyel* (Általános földfelosztás), illetve a radikálisabb *Narodnaja Volja* (Népakarat) nevű szervezetre, mely utóbbi a narodnyikoknak az egyéni terrorizmust támogató híveit tömörítette. A csoport számos merényletet követett el, illetve kísérelt meg. Legfőbb célpontjaik a cár és az uralkodó család tagjai, illetve a cári hatalom vezető tisztviselői voltak. Szofja Perovszkaja 1979 őszétől vett részt a Narodnaja Volja vezetésében, s aktív szervezője volt csoport II. Sándor cár ellen megkísérelt mindhárom – az 1879. novemberi moszkvai, az 1880. tavaszi odeszszai, illetve az 1881. március 1-jei sikeres szentpétervári – merényletének.

Az öngyilkos terrorizmus motivációi

Robert A. Pape definíciójával élve az öngyilkos terrorizmus a fanatikus gyűlölködés egyik formája. Célját tekintve a megtorlás, a kegyetlenség és a bosszúállás mellett arra is törekszik, hogy minél erőteljesebben befolyásolja a politikai és gazdasági döntéseket, s nyomást gyakoroljon az ellenségre. Boaz Ganornak, az izraeli Nemzetközi Ter-

rorizmusellenes Politikai Intézet (*International Policy Institute for Counter-Terrorism – ICT*) munkatársának megfogalmazása szerint az öngyilkos terrorizmus „olyan műveleti módszer, amelynél a támadás lényege magában a végrehajtó halálában rejlik. A terrorista teljesen tisztában van azzal, hogy ha nem öli meg magát, akkor a támadás maga nem is következik be”.

Az öngyilkos merényletek tehát a 2001 utáni posztmodern terrorizmus korában váltak egyre gyakoribbá, párhuzamosan egyrészt azzal a folyamattal, amely már nem csupán a politikai és katonai vezetőket, hanem mind nagyobb számban a civil lakosságot is bevonta a terrorizmus célpontjai közé, másrészt a terroristáknak azzal a felismerésével, hogy a korábban sikerrel bevetett terrorista taktikák – különösen a hosszan elnyúló konfliktusok esetében – elavultak, s a megváltozott körülmények között már nem képesek kiváltani a szükséges hatást. Ehhez még hozzátehetjük, hogy az öngyilkos merénylet a terroristák szempontjából olcsó, hasznos és sikeres módszer. Miközben ugyanis 1980 és 2003 között az összes terrorista támadásnak csupán három százalékát tették ki az öngyilkos akciók, ezek a merényletek követelték az összes halálos áldozat 48 százalékát. Végül harmadrészt gyakoribbá váltak a terrorizmus mediatizálódásával: a terrorista szervezetek ugyanis felismerték, hogy a média figyelmé arányosan növelhető az akciók minél radikálisabb és brutálisabb végrehajtásával és végkifejletével. Az emberi élet feláldozása, a többségében ártatlan emberek meggyilkolása általában elég radikálisnak és figyelemfelkeltőnek bizonyul ahhoz, hogy vezető hírré emelje az eseményt. Olyan szenzációvá, amely ráadásul – ismét csak a médián keresztül – egyfelől tovább erősíti a terroristatársakat abbéli meggyőződésükben, hogy csakis ilyen kegyetlen és félelemkeltő módszerekkel lehet nyomást gyakorolni, másfelől

közvetíti és felerősíti a terroristák keltette félelmet is. Nem véletlenül állítja Cindy C. Combs és Martin Slann, hogy a terrorizmus „a háború és színház szintézise”. Fokozottan így van ez a női öngyilkos merényletek esetében.

Az öngyilkos terrorizmust a közvélemény és szakértők egy része is szinte kizárólag a szélsőséges iszlám terrorszervezetekhez és az iszlám fundamentalizmushoz köti. Erősen vitathatóan, mert például a Srí Lankán tevékenykedő Tamil Tigrisek (LTTE) nevű terrorcsoport, amely több évtizede harcol a legitím kormányzat ellen, az ortodox kommunizmus platformján áll, rasszista felhangokat is tartalmazó ideológiát hirdet, ráadásul a tamilok döntő többsége a hindu vallást követi. Márpedig az öngyilkos merényletek terén az LTTE igen komoly „referenciákkal” rendelkezik: fennállása óta fanatikusai megközelítőleg 240 öngyilkos támadást hajtottak végre katonai és civil célpontok ellen, s ez a szervezet fejlesztette ki és alkalmazta elsőként a derékra erősíthető robbanóanyaggal megrakott „öngyilkos övet” is. Mindezek ellenére igaz, hogy a terrorizmus ma döntően a muzulmán világ országait érinti, és a legtöbb öngyilkos merényletet napjainkban iszlám szélsőségesek követik el. Ám ez korántsem bizonyítja azt, hogy a vallási fundamentalizmus vagy a vallási szélsőségesség kizárólagos vagy legfőbb oka lenne az öngyilkos merényleteknek. Akkor sem, ha kétségtelen tény – mert szociológiai vizsgálatok bizonyítják –, hogy az öngyilkos merényletek megítélése erősen függ egy-egy adott kultúrától.

Az iszlám világ terroristái a mártíromság és a haza iránti önfeláldozás jelszavával próbálják hitelesíteni tetteiket – s elfogadtatni szükségességüket a környezetükkel. Ezzel kapcsolatban már régóta vita folyik arról, hogy az öngyilkos terrorizmus levezethető-e, igazolható-e a Koránnak az iszlám védelmére, a hitetlenek elleni harcra és az önfeláldozásra vonatkozó tanításaival.

Mivel az iszlám világ öngyilkos merénylői hithű muzulmánok, sokan a legfőbb motíváló erőnek éppen e merénylők vallási fanatizmusát, pontosabban a Korán tanításainak általuk történő fanatikus követését tekintik, mondván, hogy miközben a Korán az egyik oldalon az öngyilkosságot elítéli, a másik oldalon a mártíromságot magasztalja: „Igazhitűek! ...ne öljétek meg magatokat, mert valóban, Allah a legkegyesebb hozzátok. Ha bármelyiktek ezt igazságtalannul mégis megteszi, hamarosan a tűzben fog elégni” (Anam szúra, 6:151). Az öngyilkosság tehát olyan bűn, ami nemcsak az illető személyt, hanem a családját is megbélyegzi, ezzel szemben a mártíromság – amellett, hogy a Paradicsomba való bejutás fő záloga – olyan dicsőség is, ami a merénylőt és családját egyaránt megilleti.

E vita megítélésem szerint azokhoz a törekvésekhez kapcsolódik, melyet az elemzők egy csoportja először az 1990-es években fogalmazott meg a biztonság fogalmának értelmezése kapcsán. E szerint az olyan új típusú konfliktusok megértéséhez, mint a hutu–tuzsi konfliktus Ruandában, az etnikai tisztogatások kérdése Boszniában, vagy az USA elleni 2001. szeptember 11-i terrortámadás, nem az államok iránti hűség vagy a köztük levő konfliktusok adják a kulcsot, hanem az állami szint alatti erőszak mögött ható identitásbeli körülmények (a „vér és hovatarozás”) pontosabb megértése. Meg kell jegyezni, hogy e csoportot – valószínűleg joggal – erős kritikák érték amiatt, hogy az irreguláris és az aszimmetrikus háborúk különböző formáit, illetve napjaink terrorizmusát új típusú konfliktusként definiálják. Nemcsak azért jogosak e kritikák, mert e jelenségek – mint jeleztük – valójában végigkísérték az emberiség történetét (és együtt fejlődtek azzal), hanem mindenképp előtt azért, mert az említett események

nem állami főszereplői nem léptek ki abból a clausewitz-i fogalmi keretből, amely szerint a háború a politika folytatása más eszközökkel. Vagyis a polgárháborúk, az etnikai és vallási konfliktusok, a terrorcselekmények mögött is mindig megtalálható a politikai szándék. Még akkor is, ha az érintett társadalom tagjainak mobilizálásához a terrorszervezetek és vezetőik kétségtelenül felhasználják a fundamentalista eszméket. (A megbomlott elméjű gyilkosok, robbantók, iskolai lövöldözők tetteit nem tekinthetjük biztonságpolitikai problémának, ezek ugyanis rendészeti és büntetőjogi kérdések.) Sokkal inkább arról van szó tehát, hogy az öngyilkos merényletre buzdító terrorista vezetők meggyőződése szerint az elnyomás elleni küzdelem gondolatát csakis hús-vér emberek felrobbantásával lehet közvetíteni. Hisznek abban, hogy e cselekményeknek olyan hatása van, ami semmi más terrorista eszközhöz nem mérhető, s ami egyfajta ellensúlyt képezhet az ellenség nagyságával, modern hadseregével és fegyveres eszközeivel szemben.

Végül az öngyilkos terroristák és merénylők motivációi között előkelő helyen szerepelnek az anyagi megfontolások is. Nem csupán a merénylet elkövetését megelőző időszakra vonatkozóan, hanem – a hátrahagyott családról való anyagi gondoskodás céljából – azt követően is. Afganisztán kapcsán például arra a terjedő jelenségre hívják fel a szakértők a figyelmet, melynek során a családok legidősebb tagjai – anyagi ellenszolgáltatás fejében – felajánlják legidősebb fiú- vagy lánygyermeküket öngyilkos merényletek végrehajtására.

A fentiekkel csupán arra kívántam felhívni a figyelmet, hogy az öngyilkos merényletek és az öngyilkos terrorizmus motivációi rendkívül szerteágazók lehetnek, s e cselekmények aligha vezethetők vissza egyetlen okra.

A női öngyilkos merénylők

Az öngyilkos merénylőket illetően érdemes feltenni néhány alapkérdést: miért alkalmazzák őket? kik és miért lesznek öngyilkos merénylők? – majd pedig ugyanezekre a kérdésekre a női elkövetőket illetően is válaszolni kell. Férfi társaikkal összehasonlítva érdemes megvizsgálni a köztük lévő különbséget mind az okok, mind a motivációk, mind a társadalomban elfoglalt helyük szerint, már csak azért is, mert a nők helyzete az iszlám világban nem egyenrangú a férfiakéval.

Az öngyilkos merénylők alkalmazásának legfőbb oka, hogy olyan alacsony költséggel jár, rövid kiképzési időt igénylő, egyszerű műveleteket hajtanak végre megbízható módon, melyekkel tetszőlegesen nagy pusztítást okozhatnak és komoly médiafigyelmet képesek kiváltani. Az öngyilkos merénylők sikerének titka főként a meglepetésben rejlik. Előnyt jelent az is, hogy nincs lehetőség az elkövető elfogására és kihallgatására, így kisebb a kockázata a megbízó gyors felfedésének. Ráadásul az öngyilkos merénylet olyan esemény, amelynek pszichológiai hatása tovább súlyosbíthatja az amúgy is jelentős veszteséget. Talán nem túlzás azt állítani, hogy az öngyilkos merénylők korunk legprecízebb és egyben legártalmasabb terrorista eszközei közé tartoznak.

A nőknek mint öngyilkos merénylőknek a megjelenése igen sok konfliktust okozott és okoz ma is az iszlám vallási vezetők körében, de megdöbbenést váltott ki a világ közvéleményében is. Ennek ellenére – mint azt a közelmúlt eseményei is jól példázzák – a nők egyre nagyobb szerepet kapnak az öngyilkos merényletekben, egyre gyakrabban válnak fegyverré a terrorista akciókban. A szakértők szerint kimutathatóan hatékonyabbak férfi társaiknál, jóval könnyeb-

ben tudják félrevezetni a biztonsági erők tagjait, így gyakrabban képesek sikeresen végrehajtani az akciót, ki tudják használni azt a közvélekedést, hogy kevésbé erőszakosak és elszántak, mint a férfiak, s feláldozásukkal jobban lehet növelni a közvéleményre gyakorolt pszichológiai hatást és sokkot. Ezen felismerések nyomán a nők szerepe fokozatosan felértékelődött és új értelmezést nyert a dzsihádban.

Bár a terrorizmussal foglalkozó szakértők már régóta keresik a választ arra a kérdésre, hogy kiből és miért lesz öngyilkos merénylő, a profilalkotás eddig nem hozott komoly áttörést. Miközben az iszlám társadalmi viszonyok patriarchális berendezkedése miatt jelentős a különbség a férfi és nő társadalmi státusa között, Courtney E. Martin szerint az öngyilkos merénylő motivációinak szintjén ez a különbség nem érzékelhető. A vallási fanatizmus, az elnyomás és erőszak elleni harc, az elkeseredettség a férfi és női elkövetőket egyaránt jellemzi.

Kevés információval rendelkezünk arra vonatkozólag is, hogy a társadalom mely rétegeit tekinthetjük az öngyilkos merényletek elkövetésére kiválasztott célcsoportnak, vagyis kik azok, akik alkalmasnak bizonyulnak a merényletek végrehajtására. Leginkább az életkor az, ami viszonylag pontosan behatárolható és statisztikailag alátámasztható. Az elkövetők többsége huszoneves, de azonosítottak már tizenöt éves merénylőt is. Nagyon ritka ugyanakkor a harminc évesnél idősebb öngyilkos terrorista. Az öngyilkos merénylők tipizálásához szükséges egyéb tényezőkre vonatkozóan azonban nincs túl sok adat. Nem állapítható meg pontosan, hogy a középosztály- vagy inkább az alsóosztálybeliek vállalkoznak-e gyakrabban a merényletekre, hogy iskolázott vagy iskolázatlan fiatalokról van szó. Annyi bizonyos, hogy beszerzésük-

re önálló szervezetek létesültek, amelyek hatásos eszközökkel bírják rá a fiatalokat tetteikre. Sokan képesek felhagyni tanulmányaikkal és megszakítani kapcsolatukat családjukkal csak azért, hogy mártírok lehessenek. Igen gyakori az árva fiatalok beszerzése (például Palesztinában), a lányok eladása (Csecsenföldön), illetve az egyéb erőszakos eszközökkel történő kényszerítés. Többségük azonban önként, saját elhatározásból csatlakozó fiatal, aki hisz abban, hogy csak így nyerhet értelmet az élete. Az öngyilkos merényletre való vállalkozást befolyásoló tényezők igen sokrétűek lehetnek: a szociális és gazdasági helyzet, a kulturális, vallási és családi hagyományok, a politikai erőszakkal áthatott környezet, az egyéni sérelmek, a személyes bosszú, az ellenség gyűlölete, a hazafias érzelmek, illetve az áldozatkészség.

A nők esetében még nehezebb megválaszolni, hogy miért lesz valakiből öngyilkos merénylő. Az elsődleges kérdés az, hogy úgy tekintsünk-e a nőkre, mint akik férfiakhoz hasonlóan bosszúszomjasak és kegyetlenek a merényletek elkövetésében, vagy sajnálattal fogadjuk el azt a tényt, hogy a muzulmán nő csupán eszköze és áldozata a terrorizmusnak. Mivel a legtöbb esetben olyan tradicionális társadalmakról van szó, amelyekben a nő minden szempontból alárendelt szerepet játszik, számos szakértő szerint igen nehéz elképzelni, hogy önálló döntéssel választja ezt a szerepet. Ahol a nőnek nem kötelezően íratott elő a dzsihád, miért kellene mégis önszántából részt vennie abban? – teszi fel a kérdést. Álláspontjukhoz gyakran csatlakozik a média is, amely sokszor hajlamos a terrorizmus áldozataként feltüntetni ezeket a nőket, anyákat és feleségeket, nem pedig hidegvérű gyilkosokként, akik bosszúvágyból hajlandók meghalni és civileket megölni.

Julia Juzik orosz újságíró *Allah menaszonyai* címmel egész könyvet szentelt az öngyilkos merénylőknek. A csecsenföldi „sahidkák”, úgynevezett „fekete özvegyek” családjait kereste fel a moszkvai Dubrovka Színházban 2002. október 23. és 26. között lezajlott túszerződés után, hogy kiderítse, miért lettek öngyilkos merénylők, mi készítette őket arra, hogy vállalják a biztos halált valamilyen magasztosnak ítélt cél érdekében.

Bár a kötetben szereplő merénylők egy része valóban özvegy, akiknek a férjét az orosz különleges erők megölték, Juzik a sahidkákat két kategóriába sorolja. Megkülönbözteti egyrészt azokat a 15–19 éves lányokat, akiket családjuk a terrorizmus támogatásának bizonyságaként eladott és ezzel kényszerített öngyilkos merényletre. Esetükben Juzik semmiféle motiváló erőt, készíttést nem tárt fel az önfeláldozásra. Eladásuk oka elsősorban az az anyagi támogatás, amivel a toborzók jutalmazták a csecsen családokat. Előfordul ugyan, hogy a fiatal lányokat nem megveszik, hanem elrabolják, de legtöbb esetben a család az, amely a terrorizmus iránti elkötelezettségével nyomást gyakorol és sahidkának kényszeríti a fiatal nőket. Ők pedig engedelmessé válnak – vagy abban a hitben, hogy halálukkal visszaszerzik családjuk becsületét, vagy egyszerűen azért, mert ezeknek a nőknek nincs szavuk, nem lehet véleményük, egyetlen feladatuk az engedelmesség. Nem akarnak meghalni, de őket senki sem kérdezi.

„A második csoportba a boldogtalanok tartoznak. Harminc-negyven évesek, és egész életüket a tragédiák határozzák meg. Elvesztették férjüket, gyerekeiket vagy a házukat. Életük egyetlen romhalmaz, és őket valóban rá lehet venni arra, hogy bosszút álljanak” – fejt ki Juzik. A két kategória közti különbség elsősorban a beszervezés módjában és a motiváló erőben mutatkozik meg. A terrorista csoportok toborzói sokkal könnyebben talál-

nak jelentkezőre az e csoportba tartozó nők körében. Velük könnyebben el tudják hitetni, hogy van miért meghalniuk: a családjukat ért atrocitások és kegyetlenkedések miatt bosszút kell állniuk. Mindkét csoport kiképzésének kezdeti stádiumában elszakítják őket környezetüktől, hogy megtörjék elméjüket. Droggokkal, különböző narkotikumokkal, szexuális bántalmazással – ellehetetlenítve ezzel házassági esélyeiket – vagy másmilyen erőszakos módon készítik fel őket a merényletre. Elhitetik velük, hogy tettük jutalmaként a Paradicsomba jutnak, hogy találkozhassanak elveszített családtagjaikkal.

Juzik beszámol arról is, hogy az esetek jelentős részében nem ők robbantják fel magukat, hanem távirányítással robbantják fel őket, így végképp semmilyen kiképzésre vagy előkészületre nincs szükségük. Azt sem tanítják meg nekik, hogyan kell a fegyverrel lőni: azaz a terrorista szervezetek csupán eszközként, élő bombaként kezelik őket.

Nehéz tehát eldönteni, hogy csakugyan áldozatokról van szó, vagy önálló döntéssel bíróról, a halált önként vállaló terroristákról. Példát találunk bőven mindkettőre, ezért az általánosítás igen elhamarkodott lenne. Annyi azonban bizonyos, hogy az illetékes szervezetek új eszközökkel és módszerekkel kell reagálniuk erre a viszonylag új jelenségre. Az iszlám társadalom hagyományai ellenére igen komoly veszélynek, a konfliktusokban a férfiakkal egyenrangú félnek kell tekinteni a nőket, és ugyanolyan gyanakvással kell viseltetni irántuk.

Toborzás, kiképzés, technikai felkészülés

Az öngyilkos merényletek receptje nagyon rövid: végy egy emberi testet, képezd ki, szerelj rá sok robbanószert, juttasd el a célpontra, majd robbantsd fel. Emberi testből

nincs hiány, hiszen a toborzások révén folyamatosan növekszik a merényletre vállalkozók tábora. Több helyen reklámszerűen, a merénylők arcképével ellátott plakátokon hirdetik a „sorozást”. A egyik leggyakoribb, hogy a terrrorszervezethez tartozó nők szervezik be azokat, akikről feltételezik, hogy könnyen megtörhetőek és rávehetőek az önfeláldozásra. „A hívők anyjaként” elhíresült Samira Ahmed Jassim az előbbiekből egyike, aki a 2003 óta működő Ansar al-Sunnah iraki terrorista csoport tagjaként nyolcvan merénylőnő toborzását kapta feladatául. Olyan nőket győzött meg a halál vállalásáról, akiket korábban megerősszakoltak, és a szégyen miatt könnyebben vállalkoztak arra, hogy feláldozzák magukat a megnyugvás reményében. Samira Ahmed Jassimot 2009 februárjában elfogták és bebörtönözték. Kihallgatása során elismerte, hogy több mint 28 terrorista nőt győzött meg, képzett ki, illetve készített fel az öngyilkos merényletre. 2008-ban Irakban 36 női merénylő kísérelt meg és hajtott végre 32 merényletet, míg 2007-ben még csupán nyolc nő által elkövetett öngyilkos merényletre került sor. A női elkövetők számának növekedése más országokban is kimutatható.

Számos szakértő szerint a toborzás olyan kiépített rendszer, amelyben a beszerzés részelemei tudatosan épülnek egymásra. A kiképzésre külön szervezeteket hoztak létre, melyek esetenként erőszakos eszközökhez is folyamodnak. A felkészítési időszak alatt nem ritka a drogok (LSD, amfetamin), a különböző tudatmódosító szerek használata, a hipnózis, miként a szexuális vagy a fizikai erőszak sem. A pszichológiai módszerek lényege, hogy teljesen új magatartást vegyen fel az egyén, eltávolodjon szokásaitól és környezetétől, elveszítse ítéllőképességét, megteremtve ezzel egy új ember, az akciót bármi áron végrehajtó öngyilkos terrorista identitását.

A robbanószereket a ruhájuk alatt övként, mellényként viselik, vagy terhes nőnek álcázva magukon rejtik el, de előfordul, hogy kistáskába csempészve viszik el a célpontra. A robbanószerek tekintetében különböző anyagokat használnak. A leghatásosabb a C-4, de használnak még TNT-t, TATP-t (aceton-peroxid) és egyéb vegyi anyagokat is. A bomba hatását gyakran fém-, üveg- és repeszdarabok (szög, csavar, csapszeg, üveggolyó, egyéb szűrőeszközök) hozzáadásával növelik. A bombaszakértők – mint említettük – távirányítással is lehetővé teszik a bomba felrobbanását, olyan esetekre is készülve, ha a merénylőt előbb kapnák el, vagy megölnék, esetleg meggondolná magát.

A célpontok kiválasztásában a nyilvánosság az elsődleges szempont. A terrorista szervezetek forgalmas és zsúfolt (metró, repülőgép, kórház, színház, fesztivál, nagyobb rendezvény) helyeket választanak ki merényleteik színhelyéül. Egyre gyakoribb, hogy előnyben részesítik a nők és gyerekek által jobban látogatott helyeket. Az áldozatok és sérültek számát illetően a minél eredményesebb merényletre és nagyobb médiafigyelemre törekszenek.

Merényletek és szervezetek

Az első ismert, nő által elkövetett merényletet 1985. április 9-én hajtotta végre Khyaladi Sana, a szíriai nacionalista párt (SSNP) egyik tagja. Robbanószerekkel megrakott teherautóval behajtott egy izraeli katonai konvojba, s megölt két izraeli katonát. Példája sokak számára lett követendő, olyannyira, hogy még ugyanebben az évben több hasonló merényletet követtek el Libanonban.

A terrorcselekményeket nyilvántartó adatbázisok szerint elsősorban Srí Lankán,

Csecsenföldön, Palesztinában, Irakban, Izraelben, Törökországban és Indiában toboroznak, illetve képeznek ki öngyilkos merénylőket. E tekintetben a legrégebbi múltja a korábban már említett Srí Lanka-i Tamil Tigriseknek (LTTE) van. Az LTTE egyik speciálisan kiválasztott és kiképzett „egysége” a Black Tiger, napjaink legaktívabb öngyilkos merénylőcsoportja. A tamil öngyilkos merényletek harminc-negyven százalékát követik el nők. Elsősorban politikai és nem vallási célok motiválják őket, mint például 1991. május 21-én, a Radzsiv Gandhi indiai miniszterelnök ellen végrehajtott öngyilkos merénylet esetében, amely a miniszterelnökön kívül még tizennégy további áldozatot követelt. A szintén marxista-leninista ideológiát követő törökországi Kurd Munkáspárt (PKK) is gyakran alkalmaz öngyilkos terroristákat a török hadsereg tagjai ellen.

A vallási fanatikus szervezetként számon tartott csoportok közül a palesztin al-Aksza Mártírjainak Brigádja, illetve a csecsenföldi sahidkák által elkövetett öngyilkos akciók a legszámottevőbbek. Csecsenföldön Samil Baszajev hívei a legaktívabbak a terrorista nők toborzásában, akik „Istenhívők Kertje” néven végzik e tevékenységüket. Az első fekete özvegyként elhíresült fiatal muszlim nő Kava Barajeva volt, aki 2000 júniusában robbantotta fel magát, s ölt meg 27 orosz katonát egy csecsenföldi orosz katonai bázison. Szemtanúk szerint utolsó szavai a következők voltak: „Tudom, hogy mit teszek, a mennyországnak ára van, és remélem, ez az ár a mennyországhoz.” 2001. november 29-én Ajza Gazujeva követett el öngyilkos merényletet a csecsenföldi Urusz-Martán katonai körzet parancsnoka, Gajdar Gadzsijev ellen. A fiatal muszlim nő férje, két testvére és unokatestvére halálát bosszulta meg, akiket az orosz különleges erők öltek meg. Érdekes, hogy tetteivel ekkoriban a csecsen lázadók még nem azo-

nosultak. Napjainkra azonban megváltozott a helyzet: számtalan adat és felvétel bizonyítja, hogy a csecsen terrorista nők aktív résztvevői a terrortámadásoknak. A már említett Dubrovka színházbeli akción kívül a beszláni általános iskola elfoglalásában is több sahidka vállalt szerepet, csakúgy, mint legutóbb 2008. október végén, amikor Észak-Osztétia fővárosában, Vlagyikavkazban egy csecsen nő felrobantott egy minibuszt, megölve nyolc embert és megsebesítve harminc másikat.

Izraelben az al-Aksza Mártírjainak Brigádja mellett a Palesztinai Iszlám Dzsihád, a Fatah és a Hamász is alkalmazza az öngyilkos terrorizmus eszközeit. Az első ilyen, nő által végrehajtott akció Vafa Idrisz nevéhez köthető, aki a palesztin al-Aksza Mártírjainak Brigádja tagjaként 2002. január 27-én robbantotta fel magát Jeruzsálemben. Egy humanitárius szervezet munkatársaként szervezték be öngyilkos merénylőnek. Feltételezhető, hogy azért választotta a halált, mert meddősege miatt férje elvált tőle.

Az öngyilkos terrorizmust illetően a palesztinok nincsenek egységes állásponton.

Sokan bírálják a nők részvételét és mártíromságát, főleg olyanok beszervezését, akik feleségek és családanyák. Az egyik legnagyobb felháborodást kiváltó eset Rim Szalah al-Rijasi és Ijad al-Maszrit beszerzése volt, akiknek a halála erősen megosztotta a palesztin közvéleményt. A eset kapcsán családtagjaik mellett sokan mások is tiltakoztak a Hamász és a Palesztin Iszlám Dzsihád ellen e nők manipulálása és beszerzése miatt. A palesztin vezetők többsége úgy véli, hogy amíg van elegendő férfi az ilyen jellegű terrorista akciókra, addig nem célszerű a nők bevonása.

Irakban is igen gyakoriak az öngyilkos merényletek, számuk ráadásul az elmúlt időszakban növekedett. 2008 novemberében került sor az eddigi legfiatalabb merénylő akciójára: egy tizenhárom éves muszlim lány robbantotta fel magát Irak egyik legveszélyesebb körzetének ellenőrzőpontjánál. A merényletben négy ember halt meg, és tizenötén sebesültek meg.

A szakértők egy része szerint a női öngyilkos merénylők és az általuk elkövetett merényletek száma a jövőben várhatóan tovább növekszik. ■

Irodalom

- Béres János: A nők és az öngyilkos terrorizmus. *Felderítő Szemle*, 2007. 3. szám, 15–26. o.
- Beyler, Clara: Female Suicide Bombers. *ICT*, 7 March, 2004.
- Juzik, Julija: *Nyeveszti Allaha*. Moszkva, 2003, „Ultra. Kultura”.
- Martin, Courtney E.: Female suicide bombers. *The Huffington Post*, 4 August, 2008.
- Pape, Robert A.: *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, 2005, Randolph House.
- Pedahzur, Ami (ed.): *Root Causes of Suicide Terrorism: The Globalization of Martyrdom*. London, 2006, Routledge.
- Zedalis, Debra D.: (Female) Suicide bomber. www.strategicstudiesinstitute.army.mil.
- <http://www.dursthoff.de>
- <http://www.sec4all.net/newkamikadze.html>
- www.noiterrorizmus.hu